

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Харківський національний університет внутрішніх справ

Сумська філія

Кафедра гуманітарних дисциплін

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

081 Право (право)

**№1 за темою «ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ, РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ
ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ»**

Суми 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. №7

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Протокол від 29.08.2023 р. №2

Розробник:

Професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії ХНУВС, канд. іст.
наук, ст. наук. співр. Надія ДЕМИДЕНКО

Рецензент:

Професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Харківського
національного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук,
професор Олександр ТЯГЛО

Тема 2. Становлення та розвиток юридичної науки в Україні

План лекції

1. Правова освіта як предмет наукового вивчення.
2. Заснування перших університетів в Україні.

Рекомендована література

Основна

1. Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції : монографія / [Ю. М. Оборотов, В. В. Завальнюк, В. В. Дудченко та ін.]; за ред. Ю. М. Оборотова.: Фенікс, 2012. 492 с.
URI: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/3325>
2. Бандурка О. М., Скакун О. Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Харків: Вид-во НУВС, 2002. 336 с.
URI: <http://librarium.freehostia.com/pravo/deontolog/10/yuridichna-deontologiya-bandurka-skakun.html>
3. Байлов А.В., Литвин О.М., Чумак В.В. Науково-дослідницька діяльність студентів, курсантів, слухачів, аспірантів, ад'юнктів та докторантів: довідник молодого вченого / за заг. ред. О.М.Головка. Харків: ХНУВС : Тім Пабліш Груп, 2016. 363 с.
4. Данильян О.Г., Дзьобань О.П., Організація та методологія наукових досліджень: навч. посіб. Харків : Право, 2017. 446 с.
URL:https://dut.edu.ua/uploads/1_2032_60626625.pdf
5. Костриченко В.М. Університетська освіта: Навч. посібник. Рівне: НУВГП, 2010. 94с. URI: <https://ep3.nuwm.edu.ua/2111/>

Додаткова

1. Бірта Г. О. Методологія і організація наукових досліджень. Навч. посіб. К. : «Центр учбової літератури», 2014.142 с.
URI:https://shron1.chtyvo.org.ua/Burhu_Yurii/Metodolohiia_i_orhanizatsiia_naukov_ykh_doslidzhen.pdf
2. Демиденко Н. М. Деякі аспекти започаткування і становлення юридичної освіти та науки на українських теренах (початок XIX ст.) *Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів*: матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції (19-20 травня 2023 року, м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: СФ ХНУВС, С.205-207.
URI: https://sumy.univd.edu.ua/files/conference/kafjur_05_06_2023.pdf

Нормативно-правові акти:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 26.11.2015р. № 848-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016, № 3, ст.25.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>
2. Про Національний фонд досліджень України : постанова Кабінету Міністрів

України від 4 липня 2018 р. № 528. База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2018-%D0%BF#n216>

3. Про вищу освіту. Закон України №1556-VII від 01.07.2014

URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті:

1. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua>

2. ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ). URL: <http://www.uintei.kiev.ua>

3. ДУ «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки Г.М.Доброва НАН України» URL: <https://stepscenter.org.ua/>

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

1. Правова освіта як предмет наукового вивчення.

Становлення прогресивного правового суспільства неможливе без всебічного розвитку всіх його сегментів. Чим вищі вимоги ми ставимо, тим складнішим є шлях їх реалізації. Серед основних факторів, що забезпечують розвиток всіх структурних елементів правового суспільства провідне місце займає освіта і, в першу чергу, юридична.

Освіта готує людину до життя у сучасних умовах і позбавляє її необхідності заново проходити всі етапи суспільного розвитку. Саме освіченість дозволяє людині виконувати її соціальні, громадські та професійні функції. І саме освіта може дати відповідь на питання: «Чи є майбутнє у даного суспільства, зокрема, або держави в цілому?».

Процес конструювання та відтворення нових знань має багато функцій, не останнє місце серед яких, на нашу думку, займає формування правової свідомості громадянина. Адже, саме правова складова дозволить забезпечити соціум індивідами, які здатні на якісну інтерпретацію та виконання державних норм та принципів розвитку. Тому слід чітко розуміти зміст і завдання правової освіти, щоб результат цієї освіти давав не тільки кількісні, а також якісні показники. Формування правової свідомості тісно пов'язане з отриманням юридичних знань, інтерпретація та імплементація яких покладена на фахівців з юриспруденції. Сьогодні на території України функціонує велика кількість навчальних закладів, які надають можливість отримати профільну юридичну освіту. Історія розвитку цих закладів дозволить прослідкувати та глибше зрозуміти зміст навчального процесу принципи його організації в юридичних навчальних закладах, підпорядкування цих принципів цілям і завданням, які стояли перед юридичною освітою в той чи інший період.

Починаючи із XIX століття правова освіта стала предметом вивчення багатьох вчених, серед яких особливої уваги заслуговують роботи М.І. Коркунова, С.А.Муромцева, М.М.Сперанського, Б.М. Чичеріна, М. Ф. Владимирського-Буданова та інших. Цінний історіографічний доробок

становлять роботи Д. І. Багалія, М. Ф. Сумцова, В. П. Бузескула, Соловійова І.М., Сергієвича В.І., Шершеневича Г.Ф., Кавеліна К.Д., Іконникова В.С., Ігнатовича В.В., Мілюкова П.М., Сухомлинова М. та інших науковців, які ставили за мету аналіз історії розвитку вищої освіти взагалі, та деяких аспектів юридичної ланки зокрема.

Після зміни суспільного ладу 1917 року, з приходом комуністичного формату розбудови суспільства, відношення до питання змісту та завдання правової університетської освіти змінилося. Погляди дореволюційних вчених, які базувались на прикладах європейських моделей організації навчання, стали неактуальними, а інколи й несумісними з канонами революційного часу. Історіографічний доробок цього періоду можна асоціювати з роботами П.А. Зайончковського, Р.Г. Еймонтової, Г.І. Щетиніної, О.Є. Іванова та інших.

З отриманням Україною незалежності, розвиток науково-педагогічної думки вийшов на зовсім новий рівень. Питання вищої юридичної освіти почали розглядати, спираючись не тільки на досвід минулого, а й формуючи стратегію розвитку новітнього українського суспільства як частини європейської спільноти. За останні 20 років з'явилися роботи С.П. Степановича, О.О. Тарасенко, С.П. Стельмах, Н.М. Левицької, Т.А. Стоян, О.В. Єгорової, В.М. Щербатюк, Костенко І.В., Писаревої Є.А., Посохова С.І. та інших.

Разом з тим варто звернути увагу, що проблема змісту і завдань юридичної освіти в період становлення університетської освіти в Україні не підлягала систематизованому аналізу в науково-педагогічній думці України. Тому, вважаємо доцільним поставити це за предмет нашого огляду. Тематика означеного дослідження лежить на перетині історичних та педагогічних наук, тому для її вирішення пропонується використання як історичного так і педагогічного дискурсу.

Перш ніж говорити про завдання університетської юридичної освіти слід зауважити, що різниця між поняттями юридичної та правової освіти – часто розмита, досить часто подані дефініції вважаються тотожними.

Відповідно до нормативних документів, що регулюють питання правової освіти, а саме: Закону України «Про освіту» та Програми правової освіти населення, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 366 від 29 травня 1995 р., *правова освіта визначається, як процес засвоєння знань про основи держави та права, виховання у громадян поваги до закону, до прав людини, небайдужого ставлення до порушень законності й правопорядку. Поняття юридичної освіти, спираючись на тлумачний словник юридичних термінів, визначається як частина системи спеціалізованої освіти, яка забезпечує підготовку правознавців (юристів) для роботи в державному апараті, судах, адвокатурі, нотаріаті, народному господарстві та правоохоронних органах. Тому, у контексті зазначеної проблематики, вважаємо доцільним оперувати терміном «юридична освіта», так як він має більш пряме відношення до системи вищої фахової освіти.*

2. Заснування перших університетів в Україні.

Розвиток юридичної освіти на території сучасної України почався зі

створення у **1661 році університету у місті Львові**. Пізніше, у **1804 році** з підписанням Першого університетського статуту, було прийнято рішення відкрити вищий навчальний заклад у місті **Харкові**, одним із напрямків роботи якого стала підготовка фахівців з юриспруденції. Так як за територіальні межі дослідження автор визначає частину України, що перебувала у складі Російської імперії (освітні традиції цієї території мали більш широкий вплив на розвиток та формування сучасної системи освіти), то еволюцію змісту та завдань юридичної освіти буде розглянуто, починаючи саме з періоду заснування Харківського університету.

Початок XIX століття став для Російської імперії часом реформ у державно-правовій сфері з безпосередньою модернізацією юридичної ланки. Крім питань, які стосувалися зміни процесів законотворення та судочинства, досить гостро стояла проблема юридичної освіти, адже на той час в державі майже не було навчальних закладів, спрямованих на підготовку фахівців з юриспруденції. Політика імператора Олександра I (1801-1825): реформування центральних органів управління та реорганізація судової системи, початок кодифікації російського законодавства, не змогла залишити без уваги систему підготовки службовців та спеціалістів юридичної ланки. Тому основним завданням юридичної освіти в університетах на той час було вивчення саме законодавства, що дозволяло не тільки прискорити процес розбудови галузі законотворення та державного управління, а й забезпечити якісну підготовку фахівців, які б могли втілювати отримані знання як у середині держави, так і далеко за її межами. За статутом 1804 року правників готували на етико-політичному відділенні. Студенти мали вивчати природне, політичне та народне право, цивільне і кримінальне судочинство Російської імперії, права «знатнейших как древних, так и нынешних народов», дипломатію і політичну економію. Серед перших вітчизняних викладачів були такі відомі на той час професори як І. Ризький (філософ, історик), І. Тимківський (правознавець), Т.Осиповський (математик).

В університеті вивчалися твори М. Ломоносова, В. Тредіаковського, Ф. Прокоповича, Я. Козельського, рекомендувався з кожного предмету раз на місяць диспут російською мовою та латиною.

За ініціативою ректора університету І. Ризького викладачі все більше переходили на викладання російською мовою, підручники на латинській мові замінювались російськими, професори писали власні підручники. Так, за підручниками з логіки та риторики І. Ризького довгий час навчались студенти всіх університетів імперії.

Мета отримання вищої освіти за першим статутом вбачалась в тому, що: «університет є вищим навчальним закладом, для викладання наук створеним. В ньому підготовлюється юнацтво для вступу на різні державні служби».

Основною проблемою для розвитку юридичної освіти того періоду стала низька популярність її серед населення і відсутність кваліфікованих викладачів. На початок роботи Харківського університету, у 1812-1818 р.р., в ньому навчалось 57 студентів, а до двадцятих років дев'ятнадцятого століття кількість викладачів з 28 необхідних, зменшилась до 8.

У тридцяті роки перед адміністративною державною ланкою постала проблема підвищення авторитету та популяризації вищої освіти загалом, та юридичної зокрема, задля забезпечення перспектив державного розвитку. Підписаний у 1835 році Другий університетський статут значним чином не змінив ситуації, проблема кадрів викладачів загострилась, а це впливало на зміст навчання. Як і раніше пріоритетним напрямом було опанування саме законодавчої сфери, а юридичні науки виступали механізмом реалізації поставлених завдань. Один із засновників та перший опікун Київського університету Святого Володимира (який став другим університетом з підготовки юристів в Україні) Георг Фрідріх фон Брадке, вважав, що вченість і спеціалізація – розкіш для університету, що завдання цього закладу – підготувати енциклопедично освічених та відданих російському уряду вчителів і чиновників. Такої ж думки у питаннях визначення мети та завдань юридичної освіти у вищій школі дотримувався і міністр народної освіти (1833-1849 рр.) Сергій Семенович Уваров. У першій частині «Журнала Міністерства народного просвящення» опубліковане його звернення до Комітету облаштування навчальних закладів від 23 квітня 1833 року, в якому йдеться про викладання курсів з основ права. Він наголошує, що викладання вказаних дисциплін не є можливим, доки не буде складено урядових рекомендацій, адже ці дисципліни дуже важливі, як в політичному так і в філософському сенсі, і викладання їх не може іти в розріз з державною політикою. Рекомендації щодо їх викладання мають бути складені після огляду «Енциклопедії та Літератури Юридичних Наук» спеціально створеним комітетом, до якого входять провідні професори під керівництвом статс-секретаря Балудянського.